

Prípadová štúdia

Projekty bývania pre Rómov v malých
komunitách, Slovensko

October 2009

**Europe Direct je služba, ktorá vám pomôže nájsť
odpovede na vaše otázky o Európskej únii**

Bezplatné telefónne číslo*:

00 800 6 7 8 9 10 11

* Niektorí operátori mobilných sietí nepovoľujú prístup k číslam
00800 alebo tieto hovory fakturujú.

Viac doplňujúcich informácií o Európskej únii je k dispozícii na internete.
Sú dostupné cez server Európa (<http://europa.eu>).

Katalogizačné údaje nájdete na konci tejto publikácie.

Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, 2010.

ISBN: 978-92-9192-581-0

doi: 10.2811/66876

© Európske spoločenstvá, 2009.

Rozmnožovanie je povolené len so súhlasom autora.

Návrh: FRA, Viedeň

Printed in Belgium

Vytlačené na bielom bezchlórovom papieri

Prípadová štúdia

Projekty bývania pre Rómov v malých
komunitách, Slovensko

október 2009

ODMIETNUTIE ZODPOVEDNOSTI: Táto správa bola vypracovaná v súlade so zmlouvou o poskytovaní služieb s agentúrou FRA. Názory vyjadrené v tejto správe nemusia nevyhnutne vyjadrovať oficiálny názor agentúry, ktorá si prácu objednala.

V prípade otázok týkajúcich sa tohto prekladu si preštudujte anglickú verziu, ktorá je pôvodnou a oficiálnou verziou tohto dokumentu.

Obsah

ÚVOD	4
1. ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE.....	5
1.1. Historický a sociálny prehľad.....	5
1.2. Situácia v oblasti bývania Rómov	8
1.3. Reakcia inštitúcií na danú situáciu	9
2. PRÍPAD OBCE VAL'KOVŇA.....	12
2.1. Opis projektu	12
2.2. Hlavné prvky.....	13
2.3. Úvahy	17
3. PRÍPAD OBCE NÁLEPKOVO	19
3.1. Opis projektu	19
3.2. Hlavné prvky.....	21
3.3. Úvahy	25
4. ZÍSKANÉ SKÚSENOSTI.....	27
PRÍLOHY.....	28

Úvod

Táto prípadová štúdia¹ je súčasťou niekoľkých prípadových štúdií o konkrétnych iniciatívach bývania pre Rómov a Travellerov. Jej cieľom je prispieť k hlbšiemu porozumeniu poznatkov získaných v rámci väčšieho výskumného projektu o podmienkach bývania Rómov a Travellerov v EÚ².

Táto štúdia je zameraná na rozvoj a plnenie politiky bývania na komunálnej úrovni so zameraním na potreby Rómov v dvoch vidieckych komunitách, Val'kovňa a Nálepkovo, s využitím existujúcich právnych a finančných nástrojov poskytnutých vládou. Na dosiahnutie pozitívneho výsledku týchto iniciatív zameraných na bývanie bolo rozhodujúce dobré vedenie v prostredí nepriaznivej verejnej mienky proti iniciatívam zameraných na začlenenie Rómov do spoločnosti.

Prípadová štúdia vychádza z kvalitatívnych informácií z celého spektra zdrojov vrátane semištruktúrovaných pohovorov, ktoré sa uskutočnili v marci 2009 s 15 respondentmi. Medzi respondentmi boli traja zástupcovia miestnych samospráv Val'kovne a Nálepkova, zástupca regionálnej rómskej MVO³, traja sociálni pracovníci a deväť rómskych príjemcov pomoci v rámci opísaných iniciatív. Vo vzorke opýtaných bolo desať Rómov a päť osôb nerómskeho pôvodu, desať žien a päť mužov. Okrem respondentov, s ktorými sa uskutočnili semištruktúrované pohovory, niekoľko konkrétnych otázok bolo prekonzultovaných s niekoľkými ďalšími osobami v oboch obciach.

Prvým štádiom výskumu bolo preštudovanie existujúcich právnych predpisov, správ a analýz údajov týkajúcich sa celkových podmienok bývania Rómov na Slovensku. Potom nasledovalo preskúmanie konkrétnych údajov týkajúcich sa rómskych komunit žijúcich v príslušných obciach a vládne granty určené na projekty bývania pre Rómov v týchto obciach. Počas dvoch trojdňových návštev v obciach Val'kovňa a Nálepkovo v marci 2009, v rámci ktorých sa uskutočnili pohovory s respondentmi, sa získali nové údaje priamo zo zdroja.

¹ Túto prípadovú štúdiu, financovanú a vydanú agentúrou FRA, vypracoval Marek Hojsík a Tatjana Peric v mene Európskeho centra pre práva Rómov (ERRC), Budapešť, a centra Pavee Point Travellers Centre, Dublin.

² Ďalšie informácie o situácii v oblasti bývania Rómov na Slovensku získané v rámci tohto projektu nájdete v publikácii Národného kontaktného miesta siete RAXEN Slovensko (2009) *Thematic Study on Housing Conditions of Roma and Travellers* (Tematická štúdia o podmienkach bývania Rómov a Travellerov), ktorá je dostupná na webovej stránke: <http://fra.europa.eu>.

³ V žiadnej z týchto obcí nepôsobia žiadne miestne MVO.

1. Základné informácie

1.1. Historický a sociálny prehľad

V Československu sa bývanie počas komunistického režimu považovalo za sociálnu službu garantovanú štátom. Od roku 1945 do roku 1990 sa vybudovalo približne 3 700 000 nových bytových jednotiek (t. j. dve tretiny existujúcich bytových jednotiek). Počas tohto obdobia sa zanedbávala údržba starších nehnuteľností na bývanie⁴. Byty v starých obytných domoch postavené počas medzivojnového obdobia alebo ešte predtým sa považovali za byty horšej kvality (pretože nemali moderné vybavenie a boli v zlom stave, alebo ich architektúra už bola nemoderná) a väčšinou sa pridelovali Rómom⁵.

V niektorých prípadoch komunistické orgány presťahovali Rómov z málo rozvinutých vidieckych osád do novopostavených obytných domov. Štát uskutočňoval túto politiku bez toho, aby pripravil Rómov na život v tomto novom type mestských obytných domov⁶. V dôsledku toho boli tieto nové byty niekedy poškodené z dôvodu nevhodného používania, čo bolo živnou pôdou pre existujúce negatívne predsudky a mýty o systematickom ničení nových obydlí rómskymi obyvateľmi. Odvtedy verejnosť vnímala každú prípadnú iniciatívu zameranú na zlepšenie podmienok bývania Rómov veľmi negatívne. Preto sa takéto iniciatívy považujú za politicky riskantné.

Spoločenská a ekonomická transformácia po páde komunistického režimu v roku 1989 mala výrazný vplyv na Rómov. Negatívne dôsledky transformácie hospodárstva a následné zníženie sociálnej ochrany malo na Rómov väčší vplyv ako ktorákoľvek z nových príležitostí, ktoré so sebou priniesla ekonomická a politická sloboda⁷. Rómovia boli medzi prvými, ktorí prišli o svoje zamestnanie v dôsledku nízkej úrovne vzdelania, zmeny orientácie hospodárstva na kvalifikovanú pracovnú silu a tiež z dôvodu rasovej diskriminácie⁸.

⁴ E. Havelková, B. Valentová (1998) „Komparatívna analýza bytovej politiky v Slovenskej a Českej republike v rokoch 1990-1996“, in: M. Potůček, I. Radičová (eds.) *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*, Praha: Karolinum, p. 234.

⁵ A. Mušínska (2003) „Roma Housing“ (Bývanie Rómov), in: Vašečka, M. M. Jurásková, T. Nicholson (ed) *Čačipen pal o Roma: A Global Report on Roma in Slovakia (Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku)*, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 385.

⁶ A. Mušínska (2003) „Roma Housing“ (Bývanie Rómov), in: Vašečka, M. M. Jurásková, T. Nicholson (ed) *Čačipen pal o Roma: A Global Report on Roma in Slovakia (Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku)*, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 379.

⁷ I. Radičová (2001) *Hic sunt Romales*, Bratislava: S.P.A.C.E., s. 103.

⁸ Pozri napr.: Rada Európy: Európska komisia proti rasizmu a netolerancii (ECRI) *Tretia správa o Slovensku, prijatá 27. júna 2003*, (CRI(2004)4), dostupná na webovej stránke: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/46efa2e53d1.html> (24.5.2009).

Transformácia v oblasti bývania po roku 1989 priniesla významné zmeny vo financovaní bývania a bytovej politiky štátu⁹. Zrušili sa ľahko dostupné úvery a vratné dotácie na výstavbu domov. Právo na bývanie už zrazu nebolo garantované „paternalistickým“ štátom (vo forme politiky „prideľovania bytov“) a získanie bytu sa stalo osobnou zodpovednosťou, podobne ako v prípade akejkoľvek inej komodity na trhu. Štátom vlastnené byty boli prevedené na obce a následne sprivatizované. Nájomníci mali právo odkúpiť si svoje byty za nízku cenu stanovenú štátom. Prevažná väčšina nájomníkov využila toto právo do konca deväťdesiatych rokov¹⁰ a vo vlastníctve miest a obcí ostali vo väčšine prípadov len byty, v ktorých bývali sociálne a ekonomicky slabšie domácnosti. To bol aj prípad mnohých bytov v historických centrách miest, ktoré obývali Rómovia. Keďže sa tieto centrá rozvíjali, tieto nehnuteľnosti sa stali atraktívnymi, čo viedlo k snahám násilne odiaľ vytláčiť ich rómskych nájomníkov¹¹.

V rámci procesu decentralizácie tvorby verejnej politiky na prelome storočia prešla zodpovednosť za bytovú politiku na mestá a obce. Stali sa orgánmi príslušnými rozhodovať o územnom plánovaní miest a plánovaní vidieckej zástavby, o metódach a postupoch rozvoja bývania, rozvoja infraštruktúry, riadenia a údržby mestských obydľí atď. Podľa nových právnych predpisov o decentralizácii kompetencií zo štátnej správy na územnú samosprávu, mestá a obce „vykonávajú svoje vlastné investičné a obchodné činnosti s cieľom uspokojiť potreby svojich obyvateľov a rozvoja samospráv“¹². Ústredná vláda si ponechala len normotvorné právomoci týkajúce sa technických predpisov o ochrane zdravia a kontrolu na nástrojmi finančnej pomoci, konkrétne nad príspevkami zo štátneho rozpočtu pre miestne samosprávy.

Centrálne riadený systém existujúci za komunizmu nahradil súbor podporných nástrojov, ktoré boli zamerané na umožnenie a motivovanie jednotlivcov a právnických osôb (najmä miestnych samospráv), aby sa snažili získať bývanie prostredníctvom kúpy alebo prenájmu nehnuteľnosti na bývanie. Medzi tieto podporné nástroje patria pôžičky, úvery, daňové úľavy, formy záruk, štátne

⁹ E. Havelková, B. Valentová (1998) „Komparatívna analýza bytovej politiky v Slovenskej a Českej republike v rokoch 1990-1996“, in: M. Potůček, I. Radičová (eds.) *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*, Praha: Karolinum, p. 237.

¹⁰ Pozri: J. Zapletalová, M. Antalíková, E. Smatanová (2003) „The Role of Self-government in Housing Development in Slovakia: Local Government and Housing in Slovakia“ (Úloha samosprávy v oblasti rozvoja bývania na Slovensku: Miestne samosprávy a bývanie na Slovensku), in: M. Lux (ed.) *Housing Policy: An End or a New Beginning? (Bytová politika: Konec alebo nový začiatok?)*, Budapešť: LGI Books, s. 293-351.

¹¹ M. Hojsík a kol. (2007) *Forced Evictions in Slovakia – 2006 (Executive Summary)[Nútené vysťahovania na Slovensku- 2006 (Súhrn)]*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, dostupné na stránke: http://www.nadaciamilanashimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Evictions_ENG_-_Web_version_22_Jan.pdf (22.3.2009).

¹² Slovensko/Zákon č. 453/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a menia a dopĺňajú sa niektoré ďalšie zákony (2.10.2001).

prémie pri sporení a iné nástroje. *Štátny fond rozvoja bývania (ŠFRB)* zriadený v roku 1996¹³, ktorý sa v súčasnosti riadi novým právnym predpisom z roku 2003¹⁴, ponúka úvery s nízkou úrokovou sadzbou a obmedzené príspevky na výstavbu alebo kúpu novej nehnuteľnosti na bývanie a príspevky na úroky (príspevky na krytie časti úrokov z komerčných úverov poskytnutých bankami)¹⁵. Na projekty obecných nájomných bytov sú k dispozícii osobitné príspevky (na krytie 30 až 80 percent obstarávacích nájomných nákladov).

Reforma systému sociálneho zabezpečenia, ktorá sa na Slovensku uskutočnila v rokoch 2003 a 2004, priniesla radikálne zníženie sociálnych dávok, čo malo za následok, že mnohí neboli schopní platiť nájomné a spotrebu energií. Nový systém sociálnej pomoci zaviedol paušálny príspevok na bývanie bez ohľadu na skutočné náklady na bývanie, ktoré sú často podstatne vyššie ako príspevok na bývanie (dokonca i v niektorých prípadoch sociálnych bytov). Na začiatku roku 2009 bola výška príspevku na bývanie 52,12 EUR na mesiac pre domácnosť s jednou osobou a 83,32 EUR na mesiac pre domácnosti s viac ako jednou osobou.

Avšak asi len polovica chudobných domácností má na Slovensku skutočne nárok na príspevok na bývanie¹⁶ v dôsledku ustanovení zákona o pomoci v hmotnej núdzi¹⁷, podľa ktorých sa vyžaduje zákonný prenájom ubytovania a dôkaz o pravidelných úhradách nájomného a dodávky energií alebo splátkový kalendár dohodnutý s vlastníkom bytu. Prvá podmienka vylučuje obyvateľov neoficiálnych rómskych osád z nároku na príspevok na bývanie. Druhá podmienka vylučuje rodiny, ktoré majú veľké dlhy¹⁸. Keďže neexistujú žiadne sociálne služby, ktoré by nájomníkom pomohli vyrovnáť dlhy na nezaplatenom nájomnom, ani iné služby súvisiace s bývaním, Rómovia sú často kvôli svojim dlhom nútené vyťahovaní.

V prípade zneužitia hotovostných dávok určených na pokrytie základných potrieb (vrátane bývania) príjemcami môže *Úrad práce, sociálnych vecí*

¹³ Slovensko/Zákon č. 124/1996 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania (27.3.1996).

¹⁴ Slovensko/Zákon č. 607/2003 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania (6.11.2003).

¹⁵ J. Zapletalová, M. Antalíková, E. Smananová (2003) „The Role of Self-government in Housing Development in Slovakia: Local Government and Housing in Slovakia“ (Úloha samosprávy v oblasti rozvoja bývania na Slovensku: Miestne samosprávy a bývanie na Slovensku), in: M. Lux (ed.) *Housing Policy: An End or a New Beginning? (Bytová politika: Koniec alebo nový začiatok?)*, Budapešť: LGI Books, s. 306-307.

¹⁶ Do konca roku 2008 malo len 92 082 domácností nárok na príspevok na bývanie v porovnaní s celkovým počtom 153 516 domácností, ktoré dostávali sociálne dávky; zdroj: Slovensko/Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (2009) *Štatistiky: Nezamestnanosť a sociálne dávky, február 2009*, publikácia je dostupná na webovej stránke: <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/E95AC40BA6F6159EC12575660031E9E7?OpenDocument> (25.3.2009).

¹⁷ Slovensko/Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi (11.11.2003).

¹⁸ M. Hojsík a kol. (2007) *Forced Evictions in Slovakia – 2006 (Executive Summary)[Nútené vysťahovania na Slovensku - 2006 (Súhrn)]*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, s. 5, publikácia je dostupná na webovej stránke: http://www.nadaciamilanashimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Evictions_ENG_-_Web_version_22_Jan.pdf (22.3.2009).

a rodiny (ÚPSVaR) na žiadosť obce (alebo v konkrétnych prípadoch dokonca fyzických alebo právnických osôb) určiť osobitného príjemcu¹⁹, ktorý bude dostávať a používať príspevky v peňažnej forme v prospech príjemcu alebo rodiny príjemcu. ÚPSVaR môže určiť obec (alebo akúkoľvek fyzickú osobu alebo inú právnickú osobu) za osobitného príjemcu bez súhlasu príjemcu dávky sociálnej pomoci.

Inštitút osobitného príjemcu je účinný prostriedok na vyrovnanie dlhov a zabezpečenie pravidelných úhrad nájomného v budúcnosti v prípadoch, keď nájomcom vznikli vysoké dlhy na nájomnom, alebo meškajú s platením nájomného. Umožňuje dosiahnutie dohody, na základe ktorej sa dlh spláca v splátkach, bráni vyst'ahovaniu a umožňuje vyplácanie príspevku na bývanie priamo osobitnému príjemcovi s cieľom zabezpečiť pravidelné platenie nájomného v budúcnosti. Obce však nie sú ochotné brať na seba úlohu osobitného príjemcu, pretože to považujú za ďalšiu administratívnu záťaž. Obce často iniciujú vyst'ahovanie bez toho, aby využili možnosť ustanovenia za osobitného príjemcu.

1.2. Situácia v oblasti bývania Rómov

V rokoch 2003 až 2004 sa uskutočnila rozsiahla štúdia sociografického mapovania rómskych komunít²⁰. Nasledujúce informácie o situácii v oblasti bývania Rómov vychádzajú zo zistení tejto štúdie, ktoré boli uverejnené v *Atlase rómskych komunít*²¹. V rámci štúdie sa zistilo, že približne 60 % Rómov žije integrovane/rozptýlene medzi ostatným obyvateľstvom. Zostávajúcich 40 % žije v mestských alebo vidieckych zoskupeniach (170 komunít), v osadách nachádzajúcich sa na okraji osád (338 komunít) alebo v osadách oddelene od ostatného obyvateľstva určitou vzdialenosťou alebo prírodnou alebo umelou bariérou (284 komunít)²².

Len 19 % osád má kanalizáciu, 41 % má plyn, 63 % má tečúcu vodu a 91 % má zavedenú elektrinu. Tieto údaje odrážajú len prístup, pretože v osadách s prístupom k príslušnej infraštruktúre nie sú všetky domácnosti na ňu naozaj aj napojené. Len 13 % obydľí v rómskych osadách je napojených na kanalizáciu, 15 % na plyn, 39 % na vodu a 89 % má elektrinu (či už legálne alebo nelegálne). Dvadsať percent rómskych osád nemá bežný prístup k cestám.

¹⁹ Slovensko/Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých predpisov (11.11.2003).

²⁰ Mapovanie sa týkalo 1 087 obcí na Slovensku a 1 575 osád bolo na základe ich sociálneho prostredia označených ako rómske osady. Rómske komunity sa identifikovali na základe vlastnej sebaidentifikácie obyvateľov alebo za základe identifikácie ich sociálneho prostredia.

²¹ M. Jurásková, E. Kriglerová, J. Rybová (2004) *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2004*, Bratislava: Úrad vlády SR. Niektoré údaje sú dostupné na webovej stránke ÚPSVaR <http://romovia.vlada.gov.sk/3554/list-faktov.php>.

²² Pozri prílohu 1, tabuľku č. 1.

Podľa štúdie je kvalita života v osadách vzdialených od obytných centier nižšia ako v obytných centrách väčšinového obyvateľstva.

V *Atlase rómskych komunit* sa segregovaná rómska osada definuje ako sídelný útvar na okraji obce alebo v určitej vzdialenosti od obce bez prístupu k vodovodnej sieti, pričom viac ako 20 % obydľí je neoficiálnych. Počas mapovania sa zistilo 149 takýchto osád. Viac ako 80 % z nich sa nachádza vo vidieckych oblastiach. Zistilo sa, že štyridsaťšesť osád nemá prakticky žiadnu infraštruktúru (žiadnu vodu, žiadnu kanalizáciu alebo plyn a ani prístup k ceste). 12 z týchto 46 osád nemá dokonca ani elektrickú energiu. Väčšina z týchto osád sa nachádza v Košickom a Prešovskom kraji (na východnom Slovensku), ktoré sú najchudobnejšími kraji na Slovensku s najvyšším percentom rómskej populácie. Tieto osady majú 4 460 obyvateľov s trvalým pobytom.

Pokiaľ ide o typ bývania, 55,5 % Rómov v neintegrovanej osadách žije v bežných tehlových rodinných domoch, 26,1 % v bytoch v obytných domoch, 14,1 % v provizórne postavených príbytkoch, 2,4 % v drevených domoch a zvyšok v neštandardných prístreškoch (vrátane stanov, skleníkov, karavanov a iných obydlí). V osadách, ktoré sa nachádzajú mimo osád, až 21 % obyvateľov žije v provizórne postavených príbytkoch.

Asi jedna tretina domácností v neintegrovanej osadách žije v neoficiálnych obydlíach vrátane širokej škály typov bývania od štandardných tehlových rodinných domov, drevených domov a neobývaných nebytových domov až po provizórne postavené príbytky, karavány, stany alebo iné neštandardné typy bývania. Najvyšší podiel (45,4 %) neformálnych obydľí je v osadách, ktoré sú za hranicami obcí. Neformálne príbytky sa nemôžu legálne napojiť na tečúcu vodu, plyn, kanalizáciu ani elektrickú energiu a obyvatelia týchto príbytkov nemajú nárok na príspevky na bývanie.

1.3. Reakcia inštitúcií na danú situáciu

Veľa sociálne vylúčených Rómov nemá dostatočný príjem na to, aby si postavili, kúpili alebo prenajali primeraný príbytok. Ich príjem tvoria väčšinou sociálne dávky, príležitostne nejaká hotovosť alebo odmena za príležitostné práce. Väčšinu Rómov v núdzi – mladé rodiny alebo osoby, ktoré prišli o svoje predchádzajúce bývanie – prichýlili ich rodiny v preplnených príbytkoch. Iní si postavili príbytky sami z akéhokoľvek dostupného materiálu. Takéto nelegálne stavby, často na súkromnom pozemku niekoho iného, nespĺňajú žiadne technické, ani bezpečnostné normy. Väčšina takýchto provizórnych príbytkov v Rómskych osadách bolo postavených po páde komunistického režimu.

Hlavnou iniciatívou vlády na zlepšenie bývania rodín s nižšími príjmami je *Program rozvoja bývania*, ktorý bol po prvýkrát prijatý v roku 2001²³ a ktorý riadi *Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky (MVRR SR)*. Zahŕňa niekoľko typov príspevkov vrátane programu na obstarávanie obecných nájomných bytov a ďalšieho programu na výstavbu infraštruktúry. Tieto granty môžu získať len obce (alebo neziskové organizácie zriadené obcami) a ich účasť je dobrovoľná. Program rozvoja bývania je príkladom pozitívneho prístupu, pretože časť jeho ročného rozpočtu je vyčlenená na zlepšenie bývania marginalizovaných rómskych komunit. Oprávnené náklady na výstavbu infraštruktúry v rómskych osobách sú vyššie ako na ostatné projekty (z dôvodu ich vzdialenosti od osád). Napríklad v roku 2007 MVRR SR financovalo výstavbu 374 bytových jednotiek v 21 obciach s celkovým rozpočtom 5 546 306 EUR a výstavbu technickej infraštruktúry v 11 rómskych osadách s celkovým rozpočtom 380 668 EUR²⁴.

Prostredníctvom Programu rozvoja bývania sa podporuje rozvoj dvoch typov obecných nájomných bytov²⁵. Prvým typom sú *byty bežného štandardu* (do 80 m² s lepším vybavením a príslušenstvom). Príspevky na výstavbu pokrývajú najviac 30 % nákladov²⁶ a zvyšnú časť hradí obec buď zo svojho rozpočtu alebo z úveru. Druhý (bežnejší) typ sú *byty nižšieho štandardu* s vyšším podielom finančného príspevku od MVRR SR a nižšími nákladmi na výstavbu. Príspevok na byty s maximálnou rozlohou do 40 m² (keď náklady nepresahujú 496 EUR na m²) predstavuje 80 % nákladov. Príspevok na byty s rozlohou od 40 do 60 m² (pri ktorých náklady nepresahujú 473 EUR na m²) predstavuje 75 % nákladov. Zvyšných 20 alebo 25 % nákladov na výstavbu hradí obec. Pôvodným zámerom MVRR SR bolo, aby samotní budúci nájomníci pomáhali pri výstavbe svojich bytov, a tak nadobudli pocit spoluvlastníctva. Toto však v praxi úplne nefunguje z niekoľkých dôvodov, ako vyplynie z príkladov obcí Val'kovňa a Nálepkovo.

Po druhé, *byty nižšieho štandardu*²⁷ majú podstatne jednoduchšie vybavenie a príslušenstvo ako prvý typ bytov. Do roku 2006 musel byť na to, aby spĺňal podmienky *bytu nižšieho štandardu*, mať aspoň tieto prvky: podlahu s cementovým poterom, na stenách omietku s maľbou, olejový náter okolo umývadla, zariadenie na prípravu teplej úžitkovej vody, sprchovací kút/vaňu, splachovací záchod, lokálny systém vykurovania a priestor s technickou možnosťou nainštalovania kuchynského zariadenia. Po roku 2006 už niektoré prvky vo vybavení týchto bytov chýbali, ako napríklad sprchovací kút/vaňa,

²³ Slovensko/Uznesenie vlády SR č. 335/2001 o návrhu programu podpory výstavby obecných nájomných bytov odlišného štandardu, určených pre bývanie občanov v hmotnej núdzi ako i technickej vybavenosti v rómskych osadách (11.4.2001).

²⁴ Slovensko/Správa o činnosti Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity za rok 2007 (Informatívny materiál z rokovania vlády SR), Úrad vlády SR (21.5.2008).

²⁵ Slovensko/Výnos Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky č. V-2/2008 (21.11.2008).

²⁶ Pozri prílohu 1, tabuľku č. 2.

²⁷ Slovensko/Výnos Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky č. V-2/2008 (21.11.2008).

splachovací záchod a lokálny systém vykurovania bytu. MVRR SR to odôvodnilo údajným poškodzovaním bytov rómskymi nájomníkmi, hoci sa to počas nezávislého monitorovania nepotvrdilo²⁸. V roku 2007 bratislavská Nadácia Milana Šimečku (NMS) uskutočnila nezávislé systematické monitorovanie takmer všetkých projektov výstavby obecných bytov v rómskych osadách, ktoré sa realizovali v rokoch 2001 až 2007 z príspevkov zo štátneho rozpočtu (83 projektov v 68 obciach)²⁹. Ukázalo sa, že k poškodzovaniu došlo len v niekoľkých ojedinelých prípadoch. Napríklad, z 39 preskúmaných prípadov chýbali umývadla a sprchovacie kúty len v 3 prípadoch, okná len v jednom prípade a lokálny systém vykurovania v 7 prípadoch. Ukázalo sa však, že boli vážne problémy s kvalitou nových bytov. V mnohých prípadoch mali nové byty nedostatky, alebo chýbalo požadované vybavenie, napríklad v bytoch neboli zariadenia na prípravu teplej úžitkovej vody, sprchovacie kúty, vykurovacie systémy alebo v niektorých prípadoch dokonca i záchody. Zdá sa, že zlá kvalita stavieb mala väčší vplyv na technický stav nových bytov, ako ich nedbanlivé užívanie. Štúdia Nadácie MŠ poukázala na celý rad problémov a potrebu systematickej nezávislej kontroly kvality výstavby a odovzdávania nových bytov, ako aj na nezávislé monitorovanie zaobchádzania nájomníkov s bytmi.

V stratégii MVRR SR z roku 2005 týkajúcej sa zraniteľných skupín nazvanej *Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania* sa uvádza, že „Lokalizácia výstavby nesmie prehĺbovať priestorovú a sociálnu segregáciu, ale musí byť prostriedkom integrácie obyvateľov dotknutej rómskej komunity. Toto je merateľné vzdialenosťou od obce a prístupom k verejným službám využívaným spoločne rómskou i nerómskou komunitou v obci.“³⁰ V skutočnosti sa však zatiaľ táto dôležitá zásada nepremietla do adekvátnych konkrétnych kritérií hodnotenia na účely poskytovania príspevkov v rámci Programu rozvoja bývania. Podľa Nadácie MŠ vo viac ako 90 % prípadov výstavba nových bytov pre Rómov mieru segregácie zachovala alebo dokonca prehĺbila. Nadácia MŠ dospela k záveru, že zatiaľ čo Program rozvoja bývania vo všeobecnosti zlepšuje životné podmienky Rómov, nepodporuje integráciu Rómov s ostatným obyvateľstvom, pretože zachováva, alebo dokonca prehĺbuje priestorovú segregáciu³¹.

²⁸ Slovensko/Nariadenie vlády SR č. 406/2006 o podrobnostiach o požiadavkách na vnútorné prostredie budov a o minimálnych požiadavkách na byty nižšieho štandardu a na ubytovacie zariadenia (vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania) (10.5.2006).

²⁹ Pozri: M. Hojsík (2008) *Evaluácia obecných nájomných bytov v rómskych osídleniach*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, publikácia je dostupná na webovej stránke: http://www.nadaciamilanashimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Evictions_ENG_-_Web_version_22_Jan.pdf (27.3.2009).

³⁰ Slovensko/Uznesenie vlády SR č. 63/2005 (19.1.2005), dostupné na adrese: <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/6B89FF316E70A13EC1256F7B002F2A35?OpenDocument> (27.3.2009).

³¹ M. Hojsík (2008) *Evaluácia obecných nájomných bytov v rómskych osídleniach*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, publikácia je dostupná na webovej stránke: http://www.nadaciamilanashimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Evictions_ENG_-_Web_version_22_Jan.pdf (27.3.2009).

2. Prípad obce Val'kovňa

2.1. Opis projektu

Názov projektu je *Výstavba sociálnych bytov v obci Val'kovňa*.

Organizáciou, ktorá riadila realizáciu projektu, bol *Obecný úrad Val'kovňa*.

Podpora vlády poskytnutá prostredníctvom MVRR SR v rámci Programu rozvoja bývania je **typ iniciatívy**, ktorá je zameraná na rozvoj obecných nájomných bytov pre rodiny s nízkym príjmom. Príspevky sú určené na výstavbu nových bytov a miestnej technickej infraštruktúry pre tieto byty. **Dôvodom tohto projektu** bolo riešiť potrebu nových bytov pre Rómov žijúcich v preplnených súkromných rodinných domoch alebo v nevyhovujúcich podmienkach.

Cieľom projektu v čase, keď bol iniciovaný (začiatkom roku 2000), bolo postaviť 17 bytových jednotiek pre Rómov a príslušnú technickú infraštruktúru pre tieto bytové jednotky. Neskôr, po diskusiách s miestnym zastupiteľstvom, sa rozsah projektu zúžil len na desať bytových jednotiek v dvoch obytných domoch, v jednom štyri a v druhom šesť.

Projekt zahŕňal niekoľko **hlavných činností**: výber miesta na výstavbu a kúpu pozemkov obcou, prípravu technickej dokumentácie, výstavbu bytov a technickej infraštruktúry pre tieto byty a výber nájomníkov.

Pokiaľ ide o **časový rámeček** projektu, MVRR SR v roku 2000 schválilo príspevok na výstavbu, výstavba sa začala v roku 2001 a skončila sa v roku 2002, nájomníci sa nasťahovali do bytov 1. januára 2009. Technická infraštruktúra sa budovala súčasne s bytmi.

Miesto výstavby sa nachádzalo v blízkosti obecného úradu, medzi centrom osady Val'kovňa a štyrmi rómskymi rodinnými domami.

Cieľovou skupinou projektu boli mladé rodiny žijúce so svojimi rodičmi v preplnených rodinných domoch, a najmä osoby žijúce v starom tehlovom dome a stodole z 19. storočia v obci Val'kovňa, malej osade s približne 360 obyvateľmi, pričom viac ako polovicu tvoria Rómovia. Väčšina Rómov žila v štyroch štandardných tehlových rodinných domoch postavených počas komunistického režimu, pretože pracovali v neďalekých továrňach. Keďže deti pôvodných majiteľov si už založili svoje vlastné rodiny, domy boli preplnené. Jedna rómska rodina žila v tehlovom dome z 19. storočia v centre obce Val'kovňa, ktorý bol v zlom stave, a niekoľko príbuzných rodín žilo v drevenej stodole, pričom každá rodina žila v jednej miestnosti alebo v jednej z nových

prístavieb k domu. Budova nebola udržiavaná a hrozilo bezprostredné riziko, že sa zrúti, pričom nemala ani prívod pitnej vody. Obyvatelia tohto domu si museli nosiť vodu z okolitých studní.

Rozpočet pôvodného projektu na 17 bytov bol 12 mil. SKK (398 327 EUR). Polovicu z tejto sumy poskytol ŠFRB a druhá polovica sa financovala z úveru z banky. Keďže obec zúžila rozsah projektu, rozpočet sa znížil na šesť miliónov slovenských korún (199 163 EUR). Výstavba sa financovala najprv z príspevku zo ŠFRB a od apríla 2002 z úveru, ktorý obci poskytla banka. Splátkový kalendár bol rozložený na 30 rokov s mesačnými splátkami 14 500 SKK (481 EUR). Súčasne s výstavbou bytov sa rozšírila aj infraštruktúra komunálnych služieb až k novým bytom. Celkový rozpočet na výstavbu novej čističky odpadových vôd a pripojenie do vodovodného systému a k rozvodu elektrickej energie predstavoval približne dva milióny SKK (66 388 EUR). Obec dostala príspevok vo výške 980 000 SKK (32 530 EUR) a zvyšnú časť poskytla obec.

2.2. Hlavné prvky

Pôvodne bola väčšina obce a miestne zastupiteľstvo dôrazne proti výstavbe nového bývania pre Rómov. Pre realizáciu projektu bola preto rozhodujúca **spolupráca s ostatnými**. Vtedajšej starostke obce sa pomocou zástupcov Úradu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity (ÚSVRK)³² podarilo prekonať počiatočný nesúhlas miestneho zastupiteľstva, miestnej samosprávy a aktivistov za ľudské práva, ktorí sa zúčastnili na niekoľkých zasadaniach miestneho zastupiteľstva a rozprávali sa aj s Rómami. Počas záverečného hlasovania vtedajšia starostka požiadala, aby boli prítomní aj Rómovia. Pri opisovaní situácie vtedajšia starostka povedala, že Rómovia „boli prítomní v miestnosti a ďalší čakali pred miestnym zastupiteľstvom. Každý člen miestneho zastupiteľstva musel hlasovať individuálne. A potom všetci členovia miestneho zastupiteľstva museli podpísať vyhlásenie, že nebudú obviňovať ostatných za to, ako hlasovali. To pomohlo.“³³

Prvky inovácie a kreativity: Na rozdiel od väčšiny obcí na Slovensku, Vaľkovňa vybrala vyšší typ bytov, a to *byty bežného štandardu*, dokonca aj napriek tomu, že si to vyžadovalo vyššie (50 percentné) spolufinancovanie zo strany obce. Vtedajšia starostka to vysvetlila takto: „Od ostatných starostov na východnom Slovensku, ktorí mali skúsenosti s projektmi tohto druhu viem, že budúci nájomníci by neboli schopní odpracovať 20 % nákladov na výstavbu, ako očakávala vláda. Takže obec by nakoniec aj tak musela požiadať o úver na krytie týchto nákladov. Preto som sa rozhodla požiadať o vyšší úver, aby sa byty riadne postavili. A splátky za úver obce sú zahrnuté v nájomnom.“

³² Úrad splnomocnenkyne vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ÚSVRK)

³³ Odkazy na vtedajšiu starostku sú uvádzané pri citovaní rozhovoru s pani Máriou Bobákovou, vtedajšou starostkou obce Vaľkovne, 10.3.2009.

Splátky úveru vo výške 1 450 SKK – 48,10 EUR sú zahrnuté v nájomnom desiatich bytov, ako aj zálohové platby za dodávku vody (200 SKK – 6,64 EUR), stočné (150 SKK – 4,98 EUR) a príspevok do fondu opráv (250 SKK – 8,30 EUR). Mesačná výška nájomného tak predstavuje 2 050 SKK (68,02 EUR) s výnimkou účtov za elektrickú energiu.

Žiadatelia o nový byt museli vopred, ešte pred nasťahovaním, zaplatiť *zálohu na nájomné* vo výške 4 500 SKK (149,37 EUR), aby obec mohla v apríli 2002 začať splácať úver. „Obec má problémy s finančnými prostriedkami, preto som potrebovala nejaké peniaze od budúcich nájomníkov. Tí, ktorí mi dali 4 500 SKK okamžite, dostali nájomnú zmluvu. Možno to nebolo v súlade so zákonom, ale potrebovala som to, pretože som nemala peniaze na splátky úverov,“ povedala vtedajšia starostka.

Hoci projekt bol zameraný na výstavbu nových bytov, v širšej angažovanosti obci pri komunikácii s miestnou rómskou komunitou možno vidieť **mnohostranný prístup**. „Je to dlhodobý proces. Zriadili sme spoločenské stredisko, materskú škôlku a deti, ktoré ju navštevujú, sú omnoho úspešnejšie v škole. Potvrdili to aj učitelia. Vďaka tomuto všetkému nebolo žiadne dieťa umiestnené v osobitnej škole³⁴, všetky boli pripravené na návštevu riadnej školy,“ dodala vtedajšia starostka.

Ostatní zdieľajú názor, že lepšie podmienky bývania mali pozitívny vplyv na vzdelávanie a zdravie. „Podmienky sú zdravšie, rodinní príslušníci majú viac súkromia, každý si môže nájsť svoje vlastné miesto. Vidíme rozdiel v škole. Je naivné sústrediť sa len na samotné vzdelávanie a ignorovať ostatné sféry [života]. Dieťa sa nemôže učiť v chatrči s udupanou hlinenou podlahou, kde je treskúca zima a kde mu potkany rozhrýzu učebnice.“³⁵

Miestna **rómska komunita sa zapojila** do realizácie projektu počas etáp prideľovania a výstavby bytov a počas výstavby infraštruktúry. Na to, aby sa obec mohla vyrovnáť s povinným spolufinancovaním výstavby infraštruktúry, vypracovala projekt verejných prác a predložila ho ÚPSVaR. Peňažné prostriedky z projektu obec využila na zamestnanie jednej osoby na plný pracovný úväzok z každej budúcej rodiny nájomníkov za minimálnu mzdu 6 600 SKK (219 EUR), aby zabezpečila pracovné sily na výstavbu infraštruktúry.

Nové byty boli určené pre dve skupiny. Prvú skupinu tvorili Rómovia žijúci v starej drevenej stodole a niektoré mladé rodiny z tehlového rodinného domu, ktorý patril tej istej rozvetvenej rodine, zatiaľ čo obyvatelia starého domu v dedine neboli príbuznými s prvou skupinou. Tieto dve skupiny mali rozličný životný štýl a to sa zohľadnilo pri prideľovaní bytov, takže jedna skupina žije v dome so šiestimi bytmi a druhá skupina v dome so štyrmi bytmi.

³⁴ Školy pre deti s mentálnym postihnutím.

³⁵ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Val'kovňa, 10.3.2009.

Pri **vzájomnej komunikácii medzi nájomníkmi a obcou** pomáhali zamestnanci z komunity, ktorí intervenovali v prípade problémov s platením nájomného alebo ostatných nákladov spojených s bývaním, ale údajne nie vždy efektívne. „Starosta poverila zamestnancov z komunity rokovaniami s nájomníkmi pri vymáhaní dlhov a príprave splátkových kalendárov. Problémom však je, že nájomníci ich v týchto veciach nerešpektujú, pretože vedia, že byty vlastní obec a rozhodnutia robí starosta. A starosta sa nechce dostať do konfliktu s nájomníkmi, pretože sú buď jeho príbuznými, alebo sú potenciálnymi voličmi vo voľbách.“³⁶

Vôbec **žiadna osobitná pozornosť sa nevenovala poskytovaniu sociálnej podpory ženám**. „V skutočnosti nemáme žiadne ženy, ktoré by žili samé, väčšinu žijú spolu so svojimi príbuznými. V rámci rodín panuje veľká solidarita.“³⁷

V rámci projektu sa zohľadnili **osoby so zdravotným postihnutím**, a to tým, že sa vypracoval osobitný projekt pre jeden byt, v ktorom bola špeciálne naprojektovaná kúpeľňa pre staršieho telesne poskytnutého muža, ktorý bohužiaľ zomrel skôr, ako sa mohol do nového bytu nastáhovať.

Žiadna osobitná pozornosť sa nevenovala **starším osobám**. Odborníci pracujúci s Rómami a samotní Rómovia nám povedali, že v týchto rómskych komunitách staršia generácia nebola osobitne znevýhodnenou skupinou, pretože mali pravidelný príjem. Na rozdiel od mladšej generácie, ktorých nezamestnanosť je vysoká, starší počas komunistického režimu pracovali a platili odvody na sociálne poistenie, takže teraz dostávajú dôchodky. „Starší majú svoje starobné dôchodky a osoby so zdravotným postihnutím často majú invalidné dôchodky. Takže najzraniteľnejšou skupinou sú slobodní rodičia s nízkym príjmom. Pri každom prípadnom výbere nájomníkov bytov sa berie do úvahy príjem, s cieľom zabezpečiť, aby nájomník bol schopný platiť nájomné.“³⁸

Hlavné problémy, ktoré sa počas projektu vyskytli, súviseli, ako vysvetlila vtedajšia starostka, so zápornými reakciami nerómskych občanov. „Celá obec bola proti mne, takmer ma to stálo funkciu, a povrávalo sa, že ma chceli fyzicky zlikvidovať. Okrem mojej rodiny ma nepodporoval nikto. Ešte aj členovia miestneho zastupiteľstva sa ma pýtali „Prečo práve byty?“ Všetko toto sa dialo len preto, že byty boli určené pre Rómov.“ Projekt navrhla vtedajšia starostka a pôvodne ho schválilo miestne zastupiteľstvo. „Urobili to len preto, že chceli mať pokoj od Rómov. Chceli sa z toho vyzuť a mňa za to urobiť zodpovednou,“ povedala. Keď MVR SR v roku 200 projekt schválilo, miestne zastupiteľstvo projekt zrušilo. Napokon, po určitých búrlivých diskusiách, miestne zastupiteľstvo schválilo obmedzenejší plán výstavby desiatich bytov.

³⁶ Rozhovor s rómskym respondentom, 10.3.2009.

³⁷ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Val'kovňa, 10.3.2009.

³⁸ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Val'kovňa, 10.3.2009.

Vtedajšia starostka je presvedčená, že jej pokus pomôcť Rómom ju pripravil o podporu voličov z radov nerómskych občanov.³⁹ „Celá ulica mala obavy, vypísali petíciu proti [bývaniu Rómov]. Nezaujímali sa, akí Rómovia sa tam mali nast'ahovať. V skutočnosti tam žijú slušní ľudia,“ súhlasil iný respondent.⁴⁰ Keď sa začali stavebné práce, zaznamenalo sa niekoľko prípadov sabotáže. „Stavebné stroje boli poškodené, niekto úmyselne prerezal pneumatiky na autách, v noci niekto kradol materiál, stavenisko musela strážiť polícia.“⁴¹

Miestne orgány, ani MVRR SR neurobili oficiálne **posúdenie vplyvu projektu, ani iné hodnotenie**. Podľa vtedajšej starostky je rozhodujúcim prvkom úspechu projektu bývania pre Rómov úzky kontakt s rómskou komunitou počas štádia prípravy návrhu, propagácie a realizácie projektu.

Neexistujú žiadne dôkazy o tom, že by skúsenosti získané počas tohto projektu mali akýkoľvek **vplyv na právo a politiku** na vnútroštátnej alebo regionálnej úrovni, hoci MVRR SR často cituje prípad obce Val'kovňa ako príklad správnej praxe miestnej politiky bývania pre Rómov a dôkaz účinnosti a účinnosti politiky začlenenia Rómov do spoločnosti.⁴²

Kľúčovým prvkom **udržateľnosti** projektu bolo predchádzanie problémom s platením nájomného a ostatných nákladov na bývanie. To sa dosiahlo zabezpečením toho, aby bolo nájomné nižšie, ako príspevok na bývanie, ktorý sa vypláca zo systému sociálneho zabezpečenia. Takýmto spôsobom, keď domácnosť spĺňa podmienky pre získanie príspevku, bude schopná splácať nájomné bez toho, aby bola príliš závislá od svojho vlastného príjmu. Spolu s inštitútom „osobitného príjemcu“, ktorý sa uplatňuje, keď nájomníci majú problémy s pravidelným platením nájomného, to zabezpečí, aby obec mohla splatiť úver, ktorý si na nové byty zobrala.

Vtedajšia starostka vyriešila problémy s nepravidelnými platbami nájomného využitím inštitútu osobitného príjemcu: „Keď niekto prestal platiť, obec sa stala osobitným príjemcom a dostala celú výšku sociálnej dávky. Keď bol dlh

³⁹ Podobná situácia bola aj v obci Svinia na Slovensku. Obec Svinia bola zahrnutá do projektu PHARE SR 0103.02 „Podpora infraštruktúry pre rómske obce“. Obec mala dostať grant vo výške 1,5 mil. EUR na výstavbu infraštruktúry pre rómske obce, z čoho by mali prospech všetci obyvatelia, pretože v dedine, kde mala nadácia Habitat for Humanity zorganizovať výstavbu bytov pre Rómov, nebola žiadna infraštruktúra. V roku 2002 však väčšinové obyvateľstvo stiahlo svoju podporu reformne orientovaného starostu, ktorý podporoval prorómsky orientované projekty s cieľom zastaviť tieto iniciatívy. Pozri napríklad: Chee-Hong Brian Chung (2005) *Habitat for Humanity in Slovakia: The Roma of Svinia A Case Study (Habitat for Humanity na Slovensku: Rómovia z obce Svinia – prípadová štúdia)*, publikácia je dostupná na webovej stránke: http://elearning.hfhu.org/hfhu/documents/case/HFHU_Slovakia.pdf (29.4.2009).

⁴⁰ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Val'kovňa, 10.3.2009.

⁴¹ Rozhovor s pani Máriou Bobákovou, vtedajšou starostkou obce Val'kovňa, 10.3.2009.

⁴² V roku 2002 získala za projekt výstavby bytov v obci Val'kovňa prvú cenu v súťaži sponzorovanej MVRR SR *Progresívne a cenovo dostupné bývanie 2002, V. ročník* v kategórii 'Formy bývania odlišného štandardu'.

splatený, alebo keď už sa mal onedlho splatiť, osoba mala opäť nárok aj na príspevok na bývanie, z ktorého sa hradilo nájomné.⁴³

Hlavné charakteristiky tejto iniciatívy, ktoré môžu slúžiť ako príklad pre ostatné podobné iniciatívy zamerané na bývanie pre Rómov alebo iných zraniteľných skupín, predstavujú potenciál **využitelnosti** projektu v iných obciach. Opýtaní označili za hlavné charakteristiky projektu výber miesta medzi väčšinovým obyvateľstvom, čo by zabránilo vytvoreniu geta a umožnilo prístup k verejným službám; využitie *bývania bežného štandardu* a nie *bývania nižšieho štandardu*; a dômyselné skombinovanie rozličných dostupných nástrojov (príspevky zo štátneho rozpočtu, úver z banky, projekt verejnoprospešných prác, mechanizmus osobitného príjemcu), čo umožní dosiahnutie pozitívnych výsledkov pomocou kvalitných materiálov a dobrej výstavby.

Pokiaľ ide o **najdôležitejšie skúsenosti získané v rámci tohto projektu**, opýtaní poukázali na význam vysokej osobnej angažovanosti a úsilia vtedajšej starostky, ktorá bola hnacím motorom celého projektu⁴⁴. Mohla uskutočniť takýto projekt vďaka svojmu dobrému postaveniu, pretože bola v tejto funkcii už dlho a mohla sa spoľahnúť na niekoľko ďalších osôb. Ale zdá sa, že v konečnom dôsledku ju táto iniciatíva stála funkciu starostky. Je možné, že problémom, ktoré sa vyskytli, bolo možné predísť pomocou intenzívnejšieho dialógu s nerómskymi občanmi⁴⁵.

Rodiny sa okrem toho rozrástli a hrozilo, že byty budú opäť preľudnené. Každá rodina dostala jeden byt, ale medzičasom si druhá generácia nájomníkov v dvoch domácnostiach založila svoje vlastné rodiny, pričom ostali bývať so svojimi rodičmi. Onedlho im už nové bývanie nebude stačiť a problém nedostatočnej kapacity bývania v dedine sa opäť vráti.

2.3. Úvahy

Príklad obce Vaľkovňa nie je typickým prípadom. Ukazuje, že rozhodujúcu úlohu zohráva **osobná zaangažovanosť** vedúcej osobnosti v obci a **strategické využitie existujúcich nástrojov**. Systém sociálnej pomoci v oblasti bývania na Slovensku vychádza z iniciatívy miestnej samosprávy s cieľom zabezpečiť, aby činnosť zodpovedala skutočným miestnym potrebám. To však so sebou nesie riziko, že miestni vedúci politickí predstavitelia by sa mohli vyhýbať účasti na „nepopulárnych“ iniciatívach, ako je napríklad zlepšenie situácie v oblasti bývania Rómov.

V prípade obce Vaľkovňa sa vtedajšia starostka stretla s **odporom nerómskej väčšiny**, ale podarilo sa jej získať podporu vládnych agentúr a bratislavskej

⁴³ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Vaľkovňa, 10.3.2009.

⁴⁴ Rozhovor s niekoľkými rómskymi i nerómskymi respondentmi, 10. – 11.3.2009.

⁴⁵ Rozhovor s rómskym respondentom, 11.3.2009.

MVO *Liga aktivistov pre ľudské práva* a využitím ich vplyvu a tlaku zo strany príjemcov miestne zastupiteľstvo projekt podporilo.

Možno preto zdôrazniť tieto tri obzvlášť pozitívne aspekty tohto projektu: rozhodnutie zaobchádzať s Rómami rovnako tým, že sa im poskytlo **bývanie vyššej kvality**, výber miesta **uprostred obce**, aby sa predišlo segregácii a stanovenie **nižšieho nájomného, ako je príspevok na bývanie**, aby bol tento typ bývania cenovo dostupný aj pre chudobnejšie rodiny.

Uplatňovanie **jasných pravidiel a sankcií** za neplatenie, ako napríklad uplatnenie inštitútu osobitného príjemcu a/alebo neobnovenie nájomnej zmluvy, podporuje **udržateľnosť projektu** za predpokladu, že sa tieto pravidlá dôsledne uplatňujú.

Z dlhodobého hľadiska sa však potreba zabezpečiť kapacity dotovaného bývania vráti, lebo väčšina miestnych Rómov je nezamestnaná. Pre dlhodobú udržateľnosť riešenia problémov bývania je preto nevyhnutný regionálny hospodársky rozvoj, ktorý by vytvoril viac pracovných príležitostí.

3. Prípad obce Nálepko

3.1. Opis projektu

Názov projektu je *Rómska osada Nálepko* – etapy I až III.

Organizáciou, ktorá riadila realizáciu projektu, bol *Obecný úrad Nálepko*⁴⁶.

Typ iniciatívy je výstavba obecných nájomných bytov pre rodiny s nízkym príjmom s podporou vlády poskytnutou prostredníctvom MVRR SR v rámci Programu rozvoja bývania. Príspevky sú určené na výstavbu nových bytov a miestnej technickej infraštruktúry pre tieto byty. **Dôvodom tohto projektu** bola potreba nových bytov pre Rómov žijúcich v preplnených súkromných rodinných domoch alebo v nevyhovujúcich podmienkach. Nálepko má približne 3 000 obyvateľov, z ktorých viac ako 45 % sú Rómovia, ktorí žijú uprostred dediny v starých, často preplnených domoch a v troch segregovaných osadách. Miesto bydliska je dôležité, pretože pomáha pri určovaní spoločenského postavenia v rámci rómskej komunity.

Cieľom iniciatívy bolo poskytnúť Rómom v núdzi primerané nové bývanie výstavbou v troch etapách: prvá etapa zahŕňala výstavbu 16 nových domov a dvojdomov v osade Grün; druhá etapa zahŕňala 28 bytov v siedmych obytných blokoch na tom istom mieste a tretia etapa 20 bytov v piatich blokoch v osade Píla.

Medzi **hlavné činnosti** prvej etapy patrila výstavba vodovodu, kanalizácie a čističky odpadových vôd a prístupovej cesty, ako aj výstavba spoločenského strediska v osade Grün, ktoré teraz slúži ako materská škôlka. Dôležitým prvkom projektu bolo zriadenie systému mikropôžičiek na zlepšenie bývania alebo vybavenia nábytkom.

Podľa informácií, ktoré poskytol úradník miestneho zastupiteľstva, v roku 1938 v dedine nežili žiadni Rómovia. Podľa katastrálneho úradu v tom čase žili v provizórne postavených príbytkoch v oblasti, ktorá sa vtedy volala *Cigánska osada* asi dva kilometre od dediny. Táto oblasť sa dnes nazýva *Grün*. Počas komunistického režimu sa takmer všetci jej obyvatelia presťahovali buď do dediny, alebo do iných obcí, kde pracovali alebo do obytného domu s 24 bytovými jednotkami postaveného vládou v 70-tych rokoch na polceste medzi osadou *Grün* a dedinou. Po páde komunistického režimu sa vlastníctvo obytného domu previedlo na obec, ktorá ho prerobila na miestne nájomné byty. Súčasne s tým si Rómske rodiny samé postavili štyri rodinné domy a počas 90-

⁴⁶ www.nalepkovo.sk (13.11.2009).

tych rokov sa objavilo niekoľko provizórnych príbytkov. 16 nových bytov postavených v osade Grün bolo určených pre niektorých občanov žijúcich v preplnených bytoch v starej budove z čias komunistického režimu.

Prvá etapa sa začala v roku 1994 a skončila v roku 1998. V druhej etape, v rokoch 1997 – 2004, tam postavili ďalších 28 bytov. V tretej etape, 2004 – 2006, obec postavila 20 nových bytov v osade Píla, ktorá sa nachádza pri hlavnej ceste medzi Nálepkovom a Gelnicou, približne 1,5 kilometra od obce. Toto nové bývanie tvorilo päť obytných domov, pričom v každom boli štyri byty, ktoré boli postavené medzi starým dreveným domom vedľa potoka, v ktorom bývalo asi 80 Rómov, a starou farmou, ktorú vlastnili nerómski občania, ktorí ju napokon predali a presťahovali sa do dediny.

V zime 2008 sa potok rozvodnil a zaplavil starý drevený dom a obec dočasne ubytovala Rómskych občanov vo vojenských stanoch za novými budovami pri osade Píla a starý dom zbúrala. Rómovia strávili zimu v stanoch, pričom používali malé kovové kachle a približne 80 osôb spoločne využívalo jeden hydrant na studenú vodu a jednu latrínu. Táto situácia upútala pozornosť médií a obec presťahovala niektorých Rómov do štyroch mobilných buniek. Obec teraz zvažuje realizáciu štvrtej etapy výstavby nového bývania pre Rómov, aby vyriešila naliehavé prípady osôb žijúcich v stanoch a v drevených bunkách⁴⁷.

Keď sa v roku 1994 začala prvá etapa iniciatívy, ŠFRB⁴⁸ ešte nebol zriadený a obec zabezpečila **financovanie** projektu prostredníctvom spoločných príspevkov od bývalého *Ministerstva výstavby a verejných prác Slovenskej republiky (MVVP SR)* a z predvstupového fondu EÚ PALMIF (Pro-Active Labour Market Intervention Fund – Fondu pre intervencie na podporu aktívnej politiky na trhu práce) programu PHARE a z vlastného rozpočtu obce. Na to, aby bol projekt oprávnený na získanie prostriedkov v rámci projektu PHARE-PALMIF, obec vytvorila 20 pracovných miest na obdobie dvoch rokov. Títo zamestnanci boli vyškolení a podieľali sa na výstavbe novej osady. Celkový rozpočet na činnosti v obci Grün v období rokov 1994 až 1998 (prvá etapa) presiahli 18 mil. SKK (597 490 EUR), z čoho priame investície predstavovali desať miliónov SKK (331 939 EUR) a príspevky zo štátneho rozpočtu predstavovali 7,5 mil. SKK (248 954 EUR). Druhá etapa sa financovala z príspevkov zo ŠFRB vo výške 20,5 mil. SKK (680 475 EUR) a na financovaní sa podieľala aj obec. V tretej etape ŠFRB poskytol grant vo výške viac ako 10,3 mil. SKK (341 897 EUR).

⁴⁷ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 17. 3. 2009.

⁴⁸ *Štátny fond rozvoja bývania (ŠFRB)*.

3.2. Hlavné prvky

Obec nadviazala **medzisektorovú spoluprácu** s *Fakultou architektúry Slovenskej technickej univerzity (FA STU)*, ktorá v roku 1995 vypracovala štúdiu novej osady Grün. V roku 2005 obec spolupracovala s MVO na projekte mikroúverov poskytovaných tak rómskym, ako aj nerómskym občanom na účely zlepšenia ich bývania. Tento projekt s názvom *Skvalitnenie bývania rodín s nízkymi príjmami v Nálepkove* zaviedla v roku 2005 mimovládna organizácia ETP Slovensko so sídlom v Košiciach a bol financovaný nadáciou Habitat for Humanity a Nadáciou otvorenej spoločnosti - Open Society Institute⁴⁹. Tento projekt môžu využívať tak rómski, ako aj nerómski občania dediny, ktorým umožňuje získať bezúročné mikroúvery do výšky 40 000 SKK (1 327,76 EUR) na vybavenie alebo rekonštrukciu bývania. Úverové zmluvy uzatvárajú tri subjekty – ETP Slovensko, príjemca a obec, ktorá ručí za splatenie úveru. Ďalšia možnosť, ktorú majú rómske rodiny v rámci projektu, je program šetrenia na konkrétny, vopred stanovený účel. Rodiny si šetria od 300 SKK (9,96 EUR) do 1 500 SKK (49,73 EUR) mesačne a po dohodnutom období dostanú 100 percentný bonus k dohodnutej súhrnnej sume peňazí, čo ich motivuje, aby sa naučili šetriť a zlepšili si tak hospodárenie s vlastnými alebo rodinnými peniazmi.

Podľa zástupcu miestneho úradu, úvery pomáhajú budovať **vzájomnú dôveru** medzi Rómami a obcou. „Nevyskytli sa prípady, že by príjemcovia úmyselne prestali splácať úver, hoci niekedy, keď nedostali sociálne dávky, boli v omeškanií so splátkami úveru.“⁵⁰ V prípade problémov so splácaním úverov obec uplatnila inštitút osobitného príjemcu.

Niektorí nájomníci v osade Píla neboli radi, že obec použila časť ich úverov na vybavenie domov. Jeden rómsky respondent tvrdil: „Povedali mi, že som dostal úver vo výške 38 000 SKK (1 261,37 EUR), ale dali mi len 19 500 SKK (647,28 EUR). Povedali, že zvyšok sme dostali v podobe kuchynskej linky a vybavenia do kúpeľne, že to kúpili pre nás. Ale niekedy nie sme spokojní s vybavením, no museli sme to akceptovať. Tí, ktorí chceli žiť v týchto domoch, to museli urobiť.“⁵¹

V snahe zabezpečiť **inovačné a kreatívne riešenia** tím FA STU⁵² vypracoval niekoľko alternatívnych projektov novej osady vrátane usporiadania domov do kruhu so spoločným ohniskom v strede a krbmi v jednotlivých domoch. Architekti navrhli projekt drevených domov, ktorý mal odrážať potreby a kultúrne tradície Rómov vychádzajúce údajne viac z tradičných romantických

⁴⁹ Bližšie informácie o organizácii ETP Slovensko („Centrum pre udržateľný rozvoj“) pozri na webovej stránke: <http://www.etp.sk/en/index.php>.

⁵⁰ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 17.3.2009.

⁵¹ Rozhovor s rómskym respondentom, 17.3.2009.

⁵² *Fakulta architektúry Slovenskej technickej univerzity (FA STU)*.

predstav ako z poznania súčasných potrieb Rómov: „Chceli ho prispôbiť rómskej kultúre. Je to pekné, ale už to takto nefunguje.“⁵³

Podľa inovačného projektu FA STU bol postavený len jeden drevený dom, ale podľa respondentov nie je funkčný: „Obyvatelia dreveného domu sú zúfalí, všetky miestnosti v dome majú trojuholníkový tvar, takže neboli schopní ho riadne vybaviť nábytkom. museli by si dať vyrobiť nábytok na mieru, ale na to nemajú peniaze.“⁵⁴ Po týchto skúsenostiach obec pokračovala vo výstavbe podľa konvenčnejšieho projektu.⁵⁵ Niektoré z projektov neskôr uverejnilo MVR SR a použilo ich veľa ďalších obcí. Obec v prvej etape vyskúšala aj nové stavebné technológie.

Mnohostranný prístup nebol nedeliteľnou súčasťou projektu bývania a začal sa uplatňovať až po dokončení prvej a druhej etapy výstavby a po nast'ahovaní sa nájomníkov. Od roku 2004 organizácia ETP Slovensko prevádzkovala v osade Grün aj spoločenské stredisko: „Pomáhali zakladať neformálne skupiny, učili ľudí, ako pripravovať projekty. Spolu s ľuďmi žijúcimi v dedine pripravili projekt vybavenia ulíc lavičkami a zeleňou.“⁵⁶ Spoločenské stredisko je teraz zatvorené a na jeho mieste je v osade Grün materská škôlka. V rámci projektu mikroúverov spoločnosť ETP Slovensko ponúkala domácnostiam aj kurzy hospodárenia s finančnými prostriedkami.

Pri výbere miesta **nevidno uplatnenie zásady nediskriminácie a zásady rovnakého zaobchádzania a rómska komunita sa tohto procesu nezúčastnila**. Hoci bolo vybrané odľahlé miesto údajne preto, že neboli k dispozícii žiadne pozemky, ktoré by boli bližšie k centru dediny, obec postavila dva nájomné obytné domy *bežného štandardu*, v ktorých bývajú len nerómski občania, jeden v samotnom centre dediny a druhý na okraji dediny smerom na osadu Píla. Rómske spoločenstvo sa zúčastnilo na pridelovaní bytov, čo potvrdili aj rómski respondenti: „Ľudia mali uviesť, kde chceli bývať a vybrať si svojich susedov, aby sa predišlo vzájomným konfliktom. Všetci obyvatelia týchto bytov, ktorí žijú vedľa seba, sú navzájom príbuzní.“⁵⁷

Pravidelný kontakt s miestnou Komisiou pre sociálne veci a bývanie má podobu pravidelných návštev rómskych rodín, ktoré žijú v obecných nájomných bytoch. Podľa jedného respondenta: „Komisia kontroluje stav bytov, pretože po skončení prvej etapy niektoré rodiny odmontovali a predali určité vybavenie. Teraz chceme dohliadať na to, aby sa niečo podobné už neopakovalo.“⁵⁸ Rómski obyvatelia sa sťažovali, že tieto kontroly im nepomáhajú riešiť problémy. „Keď sa niečo pokazí, alebo ak je plesň na stenách, nahlásime to

⁵³ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 17.3.2009.

⁵⁴ Rozhovor s rómskym respondentom, 17.3.2009.

⁵⁵ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 17.3.2009.

⁵⁶ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

⁵⁷ Rozhovor s rómskym respondentom, 17.3.2009.

⁵⁸ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

komisii. Komisia to zaznačí do svojich papierov, ale nič sa nedeje.⁵⁹ Neexistujú žiadne informácie o tom, že by sa podobné návštevy konali u nerómskych nájomníkov, ktorí bývajú v obecných bytoch.

Projekt nebol **osobitne zameraný na zraniteľné skupiny** Rómov. Pri výbere budúcich nájomníkov podmienka finančnej schopnosti platiť nájomné automaticky vylúčila domácnosti slobodných rodičov, ktorí žijú len z rodičovských príspevkov alebo nízkych sociálnych dávok: „Tieto osoby žijú spolu so svojimi rodičmi; nemali by dosť peňazí, aby sa mohli osamostatniť. Keď dostali nový byt, dostali ho spolu so svojimi rodičmi.“⁶⁰ Pokiaľ ide o osoby so zdravotným postihnutím, jednou z podmienok získania príspevku zo ŠFRB je vyhradiť aspoň jedno percento nových bytových jednotiek (alebo aspoň jednu bytovú jednotku) pre postihnuté osoby a zabezpečiť im prístup do týchto bytov. V súčasnosti v bytoch nie je žiadny takýto nájomník, v bezbariérovom byte býva nájomník, ktorý nie je postihnutý. „V rámci každej etapy bol postavený jeden bezbariérový byt. Tieto zmluvy sa uzatvárajú na obdobie jedného roka. Ak o byt požiada osoba so zdravotným postihnutím, budeme ju musieť ubytovať a terajší nájomník bude musieť z bezbariérového bytu odísť. Podľa jedného respondenta: „Obec nedostala žiadnu žiadosť o pomoc od starších Rómov, pravdepodobne z dôvodu veľkej solidarity medzi rómskymi rodinnými príslušníkmi, kde sa o starších vždy postarajú príbuzní.“⁶¹ Osobitná pozornosť sa nevenovala ani aspektom rovnosti mužov a žien.

Hlavný problém pri realizácii projektu bývania súvisí s podmienkami poskytovania príspevkov zo štátneho rozpočtu, podľa ktorých je nevyhnutné, aby si budúci nájomníci odpracovali časť nákladov na výstavbu. Niektorí respondenti vyjadrili pochybnosti, či je to realizovateľné: „Je nemožné, aby odpracovali 20 % nákladov. Keďže vo všeobecnosti ide o nekvalifikovaných zamestnancov, na stavbe neboli žiadni kvalifikovaní zamestnanci, ktorí by vykonali potrebné úlohy. Mohli len kopať základy domu a nosiť materiál. Táto práca môže tvoriť nanajvýš 10 % nákladov. Takže obec zaplatila rozdiel v hotovosti. Situácia je však odlišná v prípade infraštruktúry. Príspevok je len maximálne do výšky 70 %, ale Rómovia môžu odpracovať zvyšných 30 % nákladov.“⁶²

Miestne orgány, ani MVR SR, ktoré príspevok poskytlo, neurobili oficiálne **posúdenie vplyvu projektu ani iné hodnotenie**. Nájomníci zo všetkých rómskych osád však boli kritickí, pokiaľ ide o veľkú vzdialenosť od dediny. Keďže osada Píla leží pri hlavnej ceste, do centra dediny sa môžu dostať autobusom, ale tí, ktorí žijú v osade Prvý hámor alebo v osade Grün, vrátane žiakov, musia do dediny chodiť peši. „Obávam sa, že sa deti pri ceste do školy a zo školy môžu potknúť o odpad pri ceste a spadnúť. Zvykla som vodievat svoje deti do školy, ale teraz nemôžem, takže teraz musia chodiť samé,“

⁵⁹ Rozhovor s rómskym respondentom, 17.3.2009.

⁶⁰ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

⁶¹ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

⁶² Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

sťažovala sa jedna rómska žena⁶³. Ďalší rómsky respondent povedal: „Je to príliš ďaleko. Keď človek niečo potrebuje, musí ísť do dediny peši. Žena nemôže ísť sama nakupovať. keby tam bol aspoň chodník. Teraz musíme chodiť po hlavnej ceste, kadiaľ chodia autá. Pred štyrmi alebo piatimi mesiacmi tu auto zrazilo chlapca.“⁶⁴ Rómski nájomníci poukazovali aj na horšiu kvalitu stavby, najmä na plesň, ktorá sa objavuje na stenách mnohých bytov.

Obec Nálepkovo bola medzi prvými na Slovensku, ktorá vypracovala a realizovala projekt bývania pre Rómov. V tom čase sa štátna politika bývania týmto problémom systematicky nezaoberala. Preto skúsenosti získané v obci Nálepkovo mali **vplyv na tvorbu štátnej politiky v oblasti bývania** obyvateľov rómskych osídlení. Týmto priekopníckym projektom sa inšpirovali nástroje, ako je poskytovanie príspevkov obciam zo ŠFRB. Podľa zástupcu miestneho zastupiteľstva, „keď sme začali prvú etapu, stavebný úrad nám nechcel dať stavebné povolenie, pretože na stavebnom úrade povedali, že bytové jednotky sú príliš malé a nemôžu sa považovať za byty. V roku 1992 nebol pojem sociálnych bytov známy. Takže sme ich postavili bez povolenia a zlegalizovali sme ich dodatočne. Potom sa zmenili právne predpisy a druhú etapu sme už postavili v súlade s predpismi MVRR SR.“⁶⁵ Na druhej strane, nový systém podpory neuprednostňuje individuálne domy, ktoré sú podľa respondenta pre Rómov vhodnejšie: „Pre poskytovanie príspevkov zo ŠFRB platia prísne hranice a všetko, čo je nad stanovený rámec, musí hradiť obec. Začali sme stavať samostatné domy, ale potom sme museli pokračovať výstavbou obytných domov s niekoľkými bytovými jednotkami, pretože je to lacnejšie.“⁶⁶

Niektoré projekty, ktoré sa použili v Nálepkove, **využilo** MVRR SR, ktoré uverejnilo katalóg vzorových modelov nízkonákladového bývania, aby ich mohli použiť aj ostatné obce berúc do úvahy finančné obmedzenia systému poskytovania finančných príspevkov.

Obec si uvedomuje **obmedzenú udržateľnosť** tejto iniciatívy z dôvodu demografického rastu miestneho obyvateľstva a obmedzenej schopnosti týchto obyvateľov použiť vlastné finančné prostriedky na to, aby si sami kúpili alebo postavili dom. „Ak nemajú dostatočný príjem, sú úplne závislí od pomoci orgánov. Z miestnej rómskej komunity sú zamestnané len štyri osoby.“⁶⁷ Ďalším problémom, ktorý s tým súvisí, sú vysoké nároky na údržbu⁶⁸.

Na druhej strane, niektorí respondenti sú presvedčení, že skúsenosti a vzájomná komunikácia medzi Rómami a predstaviteľmi obce, najmä v rámci projektu mikroúverov, mali **kladný vplyv na vybudovanie vzájomnej dôvery**. „Naozaj

⁶³ Rozhovor s rómskym respondentom, 16.3.2009.

⁶⁴ Rozhovor s rómskym respondentom, 17.3.2009.

⁶⁵ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

⁶⁶ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

⁶⁷ Rozhovor s rómskym respondentom, 17.3.2009.

⁶⁸ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 16.3.2009.

sa navzájom spoznali. Obec už nevníma tých klientov, ktorí pravidelne splácajú splátky úveru, tak ako predtým. Obec ich začala považovať za spoľahlivejších.⁶⁹

Niektoré inovácie, ktoré vyskúšali v Nálepkove, **využili** aj v iných obciach. Okrem projektovej dokumentácie, ktorú MVRR SR uverejnilo v katalógu, organizácia ETP Slovensko implementovala program mikroúverov aj na iných miestach (napr. v obciach Svinia, Moldava nad Bodvou, Šimonovce).⁷⁰ Podľa bývalého zamestnanca organizácie ETP Slovensko sa však ostatné obce obávali vystupovať v úverových zmluvách ako ručiteľia. Obávali sa, že v prípade, ak by Rómovia prestali splácať úvery, zodpovednosť by za to nieslo obecné zastupiteľstvo.

Snáď najdôležitejšou získanou skúsenosťou z projektu v obci Nálepkovo bolo, že rozhodujúcu úlohu zohrávali mikrogranty: „Obce musia zabezpečiť bývanie pre Rómov. Ale pre obecný rozpočet je to veľmi náročné. Intenzita pomoci ŠFRB sa znížila na 75 % nákladov a budúci nájomníci už nemôžu zvyšok odpracovať. Za tieto peniaze možno postaviť len prázdne priestory bez zariadenia a bez akéhokoľvek vybavenia. Takže nájomníci sa na vybavení musia podieľať sami, buď si musia šetriť peniaze, alebo si musia zobrať úver.“⁷¹

3.3. Úvahy

Prípad Nálepkova je zriedkavým príkladom **proaktívneho a inovačného prístupu** realizovaného s **dlhodobou perspektívou** v relatívne v malej obci. Miestne zastupiteľstvo investovalo značnú sumu peňazí zo svojich **vlastných obecných zdrojov** do projektov bývania a nespoliehalo sa úplne na finančnú pomoc od vlády. To je skôr výnimkou, pretože väčšina obcí na Slovensku obvykle súhlasí s tým, že sa zapoja do projektov zameraných na Rómov len pod podmienkou, že ich to nebude stáť nič a že celá iniciatíva je v rukách iného sprostredkovateľa, obvykle MVO. Miestnemu zastupiteľstvu v Nálepkove sa podarilo na dosiahnutie svojho cieľa skombinovať celý rad existujúcich finančných zdrojov.

Obzvlášť pozitívne boli skúsenosti so **spoluprácou medzi miestnym zastupiteľstvom a MVO** pôsobiacej v oblasti modernizácie bývania. Zásada riešenia z viacerých zdrojov sa previedla na úroveň jednotlivcov, keď nájomníci nových bytov dostali nové byty so základným vybavením, ktoré si potom dokončili za pomoci dostupných mikroúverov alebo programov sporenia. Táto myšlienka využitia minimálnej úrovne stanovenej vládou a zapojenia

⁶⁹ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, Nálepkovo, 17.3.2009.

⁷⁰ Pozri: www.etp.sk; *Projekt ETP: Rómovia z východného Slovenska si budú sporit' na zlepšenie budúcnosti*, Romano Nevo Lil (2.7.2007), publikácia je dostupná na webovej stránke:

<http://www.rnl.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=6885> (24.5.2009).

⁷¹ Rozhovor so zástupcom miestneho úradu, 16.3.2009.

nájomníkov do procesu zlepšenia stavu bytov sa preniesla aj do iných obcí. Realizácia projektu mikroúverov by bola omnoho rizikovejšia bez miestneho zastupiteľstva ako ručiteľa.

Hlavným nedostatkom tohto projektu je tá skutočnosť, že sa ním nevyriešil problém **segregácie**. Či už to bolo úmyselné alebo nie, neprispel k integrácii a začleneniu Rómov do spoločnosti.

Ďalším problémom je **nízka kvalita bývania**. Zatiaľ čo niektoré z týchto problémov môžu byť spôsobené skúšaním nových technológií, obec by mala zabezpečiť nápravu. Dobre orientovaná spolupráca s odborníkmi z FA STU v etape plánovania by sa mala viac spoliehať na konzultácie s budúcimi nájomníkmi s cieľom informovať odborníkov o skutočných potrebách Rómov a umožniť im vypracovať reálne a inovatívne riešenia, ako sú napríklad modulové modely bývania, ktoré možno v prípade, keď sa domácnosť rozrastie, rozšíriť.

Podobne, ako v prípade obce Val'kovňa, **udržateľnosť** účinkov projektu je neistá z dôvodu rýchleho rastu populácie. Preto musí udržateľnú politiku bývania dopĺňať politika na podporu hospodárskeho rastu, ktorou sa zlepšia možnosti nájsť si zamestnanie, a protidiskriminačné opatrenia s cieľom zabrániť vylúčeniu Rómov.

4. Získané skúsenosti

Vzhľadom na to, že stále pretrvávajú štrukturálne nevýhody, ktorým musí čeliť veľký počet Rómov, bude v oblasti bývania aj naďalej potrebná pomoc verejných orgánov. Skúsenosti s realizáciou projektov bývania, ako sú tu uvedené príklady, by mohli predstavovať dôležité preniknutie do podstaty problému týkajúceho sa zlepšenia existujúceho systému poskytovania príspevkov na bývanie, napríklad potrebu aktívneho zapojenia Rómov do prípravy a realizácie projektov bývania, splnomocnenie a pomáhanie miestnym samosprávam prekonať miestne predsudky a odpor a podporovať sociálne začlenenie Rómov do spoločnosti a odstránenie ich segregácie.

Dobrym vedením sa môže prekonať odpor verejnosti, rovnako je však nevyhnutné začleniť väčšinové obyvateľstvo do činností a využívania výhod projektu alebo aspoň zachovať rovnováhu medzi činnosťami zameranými na Rómov a činnosťami zameranými na nerómskych občanov. Jednostranné zameranie na jednu skupinu môže vyvolať protireakciu druhej skupiny. Okrem toho je potrebné mať na pamäti, že čo sa môže zdať ako jedna rómska komunita, môže byť v skutočnosti niekoľko rozličných komunit, každá s iným stupňom sociálnej solidarity, noriem a kontroly, ako aj vzájomných vzťahov.

Obciam často chýbajú potrebné poznatky alebo skúsenosti s prípravou účinných a udržateľných projektov bývania, ktoré môžu pomôcť pri začleňovaní Rómov do spoločnosti. Preto potrebujú podporu pri príprave miestnej politiky bývania s jasnou dimenziou odstránenia segregácie a začlenenia Rómov do spoločnosti. Miestne orgány môžu odrádzať aj vysoké náklady týchto projektov. Preto by bola potrebná technická pomoc v podobe uplatňovania inováčných metód financovania, ako sú verejno-súkromné partnerstvá.

Na záver je potrebné poznamenať, že výsledok projektov bývania môže slúžiť ako usmernenie do budúcnosti len vtedy, keď existuje nezávisle hodnotené prostredníctvom štandardizovaného oficiálneho monitorovania a nástrojov hodnotenia.

Prílohy

Príloha 1 – Tabuľky

Tabuľka č. 1 – Údaje o rómskych osídleniach a ich obyvateľoch

Region	integrated dispersed	number of persons	integrated dispersed	number of persons	settlements on edge of municipality	number of persons	settlements out of municipality	number of persons	settlements in total	number of persons
Košice	171	23 053	43	9 835	105	27 683	111	23 705	430	84 276
Prešov	122	25 952	27	5 202	131	33 503	85	20 639	365	85 296
Banská Bystrica	233	36 798	41	8 185	55	6 053	63	4 780	392	55 816
Žilina	18	2 212	12	1 861	5	396	5	886	40	5 355
Nitra	117	19 317	17	3 115	14	1 327	4	250	152	24 009
Trenčín	46	3 005	4	880	7	440	0	0	57	4 325
Trnava	55	8 938	27	3 468	16	1 544	10	397	108	14 347
Bratislava	14	1 607	6	1 025	5	773	6	123	31	3 528
Total	776	120 882	177	33 571	338	71 719	284	50 780	1 575	276 952

Zdroj: M. Jurásková, E. Kriglerová, J. Rybová (2004) Atlas rómskych komunit na Slovensku 2004, Bratislava: Úrad vlády SR.

Legenda:

Region – kraj

Integrated dispersed – Integrované rozptýlené

Number of persons – Počet osôb

Settlements edge of municipality – Osady na okraji obce

Number of persons – Počet osôb

Settlements in total – Osídlenia celkom

Total - Spolu

Tabuľka č. 2 – Náklady na výstavbu obecných bytov

Dwelling	Maximal cost per sq. m.	Maximal costs (total)	Grant (per cent)	Grant	Municipal co-funding
Standard 50 sq. m.	860 EUR	43 000 EUR	30	12 900 EUR	30 100 EUR
Standard 65 sq. m.	836 EUR	54 340 EUR	25	13 585 EUR	40 755 EUR
Standard 80 sq. m.	801 EUR	64 080 EUR	20	12 816 EUR	51 264 EUR
Lower-standard 40 sq. m.	496 EUR	19 840 EUR	80	15 872 EUR	3 968 EUR
Lower-standard 60 sq. m.	473 EUR	28 380 EUR	75	21 285 EUR	7 095 EUR

Zdroj: Slovensko/Výnos Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky č. V-2/2008 (21.11.2008).

Legenda:

Dwelling – Bývanie

Maximal cost per sq. m. – Maximálne náklady na m²

Maximal costs total – Maximálne náklady celkom

Grant (per cent) – príspevok (v %)

Grant – Príspevok

Municipal co-funding – Spolufinancovanie obce

Standard 50 sq. m. – Štandardné 50 m²

Standard 65 sq. m. – Štandardné 65 m²

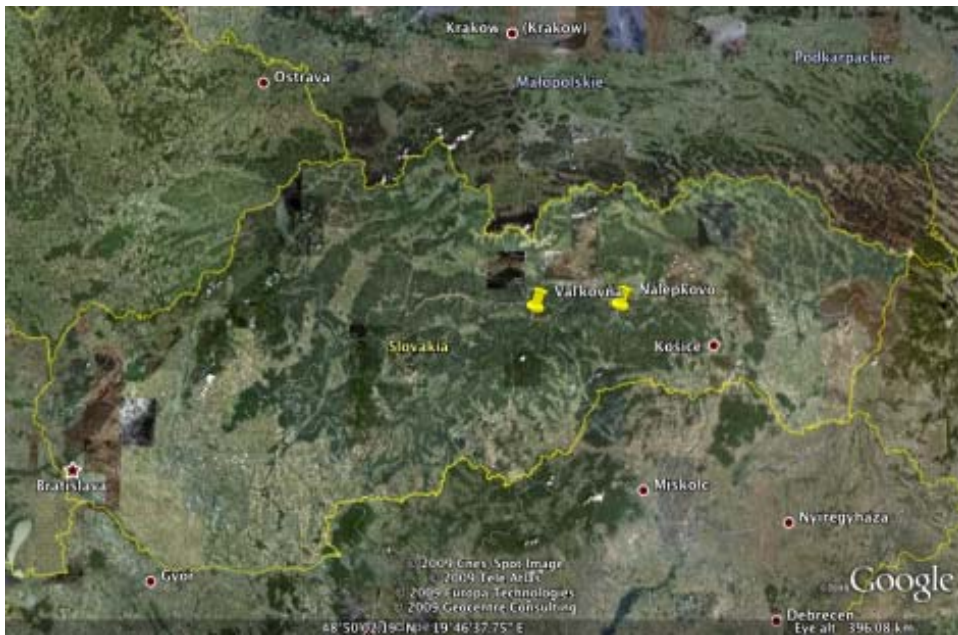
Standard 80 sq. m. – Štandardné 80 m²

Lower-standard 40 sq. m. – Nižší štandard 40 m²

Lower-standard 60 sq. m. – Nižší štandard 60 m²

Príloha 2 – Mapy a fotodokumentácia

Obrázok č.1 – Poloha obce Vaľkovňa a obce Nálepko vo Slovensku

Zdroj: Mapa Google Zem

Obrázok č. 2 – Obec Vaľkovňa

Zdroj: Mapa Google Zem

Obrázok č. 3 – Osada Vaľkovňa

Zdroj: Mapa Google Zem

Obrázok č. 4 – Vaľkovňa, priestory na bývanie postavené v rámci projektu (pohľad z cesty)

Obrázok č. 5 – Val'kovňa, obytný dom v rámci projektu (pohľad z dvora)

Obrázok č. 6 – Val'kovňa, bývalá drevená stodola (kópia historickej fotografie)

Obrázok č. 7 - Nálepkovo

Zdroj: Mapa Google Zem

Obrázok č. 8 – Nálepkovo, osada Grün (pohľad z cesty)

Obrázok č. 9 – Nálepko, drevený dom v osade Grün

Obrázok č. 10 – Nálepko, prvá etapa projektu bývania v osade Grün

Annex 3 – Bibliography

- Centre on Housing Rights and Evictions (2007) *Housing Rights Awards Media Kit Geneva: Centre on Housing Rights and Evictions*
- Centre on Housing Rights and Evictions, Nadácia Milana Šimečku (2008) *Submission to the Office of the High Commissioner for Human Rights – Slovakia*, Geneva/Bratislava: Centre on Housing Rights and Evictions, Nadácia Milana Šimečku
- Chee-Hong Brian Chung (2005) *Habitat for Humanity in Slovakia: The Roma of Svinia A Case Study*, Habitat for Humanity International
- Council of Europe: European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI) *Third Report on Slovakia, Adopted on 27 June 2003*, (CRI(2004)4)
- E. Havelková, B. Valentová (1998) 'Komparatívna analýza bytovej politiky v Slovenskej a Českej republike v rokoch 1990-1996', in: M. Potůček, I. Radičová (eds.) *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*, Praha: Karolinum
- M. Hojsík (2008) *Evaluácia obecných nájomných bytov v rómskych osídleniach*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku
- M. Hojsík (2009) 'Rómovia', in: M. Kollár, G. Mesežnikov, M. Bútora (eds.) *Slovensko 2008: Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky
- M. Hojsík et al. (2007) *Forced Evictions in Slovakia – 2006 (Executive Summary)*, Bratislava: Nadácia Milana Šimečku
- M. Jurásková, E. Kriglerová, J. Rybová (2004) *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2004*, Bratislava: Úrad vlády SR.
- T. Loran (2009) 'Marginalizovaní Rómovia ako špecifický potenciál ľudského kapitálu', in: Romano Nevo Lil (16.02.2009)
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2001) *Bytová politika na miestnej úrovni. Metodická príručka pre miestne samosprávy*. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
- A. Mušinka (2003) 'Roma Housing', in: M. Vašečka, M. Jurásková, T. Nicholson (eds.) *Čačipen pal o Roma: A Global report on Roma in Slovakia*, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky
- Projekt ETP: Rómovia z východného Slovenska si budú sporiť na zlepšenie budúcnosti*, Romano Nevo Lil (02.07.2007)
- I. Radičová (2001) *Hic sunt Romales*, Bratislava: S.P.A.C.E.
- Slovakia/Nariadenie vlády SR č. 406/2006 o podrobnostiach o požiadavkách na vnútorné prostredie budov a o minimálnych požiadavkách na byty nižšieho

štandardu a na ubytovacie zariadenia (vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania) (10.05.2006)

Slovakia/*Správa o činnosti Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity za rok 2007 (Informatívny materiál z rokovania vlády SR), Úrad vlády SR (21.05.2008)*

Slovakia/Štatistický úrad Slovenskej republiky (2008) *Informácia o demografickom vývoji v roku 2007*

Slovakia/Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (2009) *Štatistiky: Nezamestnanosť a sociálne dávky Február 2009*

Slovakia/*Uznesenie vlády SR č. 547/2008 (20.08.2008)*

Slovakia/*Uznesenie vlády SR č. 63/2005 (19.01.2005)*

Slovakia/*Výnos Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky č. V-2/2008 (21.11.2008)*

Slovakia/*Zákon č. 453/2001 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a menia a dopĺňajú sa niektoré ďalšie zákony (02.10.2001)*

Slovakia/*Zákon č. 599/2003 Z. Z. o pomoci v hmotnej núdzi (11.11.2003)*

Slovakia/*Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých predpisov (11.11.2003)*

Slovakia/*Zákon č. 74/1958 Zb. o trvalom usídlení kočujúcich osôb (17.10.1958)*

J. Zapletalova, M. Antalikova, E. Smatanova (2003) 'The Role of Self-government in Housing Development in Slovakia: Local Government and Housing in Slovakia', in: M. Lux (ed.) *Housing Policy: An End or a New Beginning?*, Budapest: LGI Books

Európska komisia

Agentúra Európskej únie pre základné práva

Prípadová štúdia

Projekty bývania pre Rómov v malých komunitách, Slovensko

Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev.

2010 - 36 pp, - 21 x 29.7 cm

ISBN: 978-92-9192-581-0

doi: 10.2811/66876

Veľké množstvo informácií o Agentúre Európskej únie pre základné práva sa nachádza na internete. Sú dostupné na internetovej stránke agentúry FRA (<http://fra.europa.eu>).

©Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2010

Reprodukcia je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja, s výnimkou komerčných účelov.

Ako je možné získať publikácie EÚ?

Publikácie na predaj:

- prostredníctvom EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- u vášho kníhkupca s uvedením názvu, vydavateľstva a/alebo čísla ISBN;
- priamo prostredníctvom jedného z našich obchodných zástupcov. Kontaktné údaje na týchto obchodných zástupcov je možné získať na webovej stránke <http://bookshop.europa.eu> alebo zaslaním faxu na +352 2929-42758

Bezplatné publikácie:

- prostredníctvom EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- na zastúpeniach alebo delegáciách Európskej komisie. Kontaktné údaje na tieto zastúpenia alebo delegácie EK je možné získať na webovej stránke <http://ec.europa.eu/> alebo zaslaním faxu na +352 2929-42758

ISBN 978-92-9192-581-0

9 789291 925810

TK-80-10-265-SK-N

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights

Schwarzenbergplatz 11

1040 - Vienna

Austria

Tel.: +43 (0)1 580 30 - 0

Fax: +43 (0)1 580 30 - 691

E-Mail: information@fra.europa.eu

<http://fra.europa.eu>